

тивним способом інвестування є угоди державно-приватного партнерства, які було б доцільно використувати при інвестуванні української залізниці. Утім, для того щоб залізниця України була конкурентоспроможною на міжнародному ринку перевезень, вона потребує першочергової термінової модернізації колій та рухомого складу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дикань В. Л. Роль інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємств у прискоренні інтеграції вітчизняної транспортної системи до загальноєвропейської / В. Л. Дикань, Л. Л. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2008. - № 23. - С. 58-64.
2. Дейнека О. Г. Інноваційно-інвестиційні підходи до розвитку галузі залізничного транспорту / О. Г. Дейнека // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2008. - № 22. - С. 54-55.
3. Дейнека О. Г. Теоретичні та методологічні складові розвитку залізничного транспорту України / О. Г. Дейнека, Л. О. Позднякова // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2009. - № 25. - С. 63-65.

4. Блохин С. Г. Структура инвестиций, привлекаемых в железнодорожный транспорт / С. Г. Блохин, П. В. Куренков, А. С. Корнев // Экономика железных дорог. - 2009. - № 11. - С. 40-52.
5. Инвестиционные программы на железных дорогах Австралии // Железные дороги мира. - 2008. - № 1. - С. 28-30.
6. Hammond. International Railway Journal. - 2006. - № 2. - P. 26-27; Railway applications - Supply voltages of traction systems [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://webstore.iec.ch/servlet/GetPreview?id=26327&path=info_iec60850{ed2.0}b.pdf.
7. Инвестиционная политика железных дорог Франции в условиях кризиса // Железные дороги мира. - 2009. - № 11. - С. 9-11.
8. Barrow K. International Railway Journal. - 2009. - № 5. - P. 24-35; AUDIT SUR L'ETAT DU RESEAU FERRE NATIONAL FRANÇAIS [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://www.developpement-durable.gouv.fr/IMG/pdf/rapport_Rivier.pdf.
9. Инвестиции в развитие железных дорог Великобритании / Железные дороги мира. - 2009. - № 12. - P. 17-20.
10. Railway Gazette International. - 2009. - № 3. - P. 55-60; Rail Transport in Great Britain [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://www.experiencefestival.com/rail_transport_in_great_britain_-_geography_amp_infrastructure.

T. Davydova

WORLD EXPERIENCE OF RAILWAY TRANSPORT INVESTMENT

The author of the research paper considers on world experience of investment and development of leading countries' railway transport in order to involve the best tendencies into local practice.

Key words: investment policy, investment, source of funding, investment programs, investment resources, investment projects.

© Т. Давидова

Надійшла до редакції 27.10.2010

УДК 658.3

УРАХУВАННЯ ЧИННИКА РИЗИКОВАНOSTІ ПРИ ПРИЙНЯТТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РІШЕНЬ НА МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

ІРИНА ДАШКО,

старший викладач кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національного університету "Львівська політехніка", м. Львів

У статті запропоновано методичний підхід до оцінювання економічної ефективності та доцільності реалізації інвестиційних проектів із урахуванням чинника ризикованості. Наведено характеристики класів інвестиційних проектів за рівнем ризикованості їх реалізації. Описано спосіб використання такої класифікації при встановленні розміру премії за ризик для певного проекту. Подано формалізований вигляд критерію вибору найкращого інвестиційного проекту.

Ключові слова: ризик, інвестиції, проект, класи ризику, ставка дисконту, інвестиційні рішення.

Постановка проблеми. Здійснення інвестиційної діяльності в переважній більшості випадків пов'язано з певним рівнем непередбачуваності сподіваних результатів реалізації інвестиційних проектів. Наявність ризику, що являє собою іманентну властивість інвес-

тиційного процесу, значною мірою зумовлює недостатню привабливість певних напрямів вкладення інвестицій, а часто призводить і до суттєвого погіршення фінансового стану інвесторів.

Слід відзначити, що різні види економічної діяль-

№ 7 (107) листопад-грудень 2010 р.

ності об'єктивно характеризуються різним рівнем ризику їх інвестування. Особливо ризикованою є така галузь промисловості як машинобудування, на підприємствах якого часто відбуваються технологічні та продуктові зміни та існують значні коливання попиту на їхню продукцію.

Попри те, що повністю уникнути ризику інвестиційної діяльності підприємств неможливо, існують різноманітні інструменти як зниження, так і оптимізації його рівня за співвідношенням ступеня ризику та сподіваного доходу за проектами. Окрім таких відомих методів зниження інвестиційного ризику, як проведення диверсифікації інвестиційного портфеля, створення резервів, страхування ризиків тощо, важливе значення має розроблення комплексу науково обґрунтованих методів та показників оцінювання ризикованості інвестиційної діяльності підприємств. Такий комплекс дозволить приймати більш обґрунтовані та виважені інвестиційні рішення, зокрема своєчасно відсіювати ті інвестиційні проекти, рівень ризику яких є занадто високим, і, таким чином, знижувати рівень непередбачуваності результатів інвестиційної діяльності та покращувати фінансовий стан підприємств-інвесторів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Детальний опис методів та характеристики показників оцінювання інвестиційного ризику наведено в значній кількості літературних джерел, зокрема в [1, 2, 3 та ін.]. Слід відзначити, що в сучасній науковій літературі не існує єдиного погляду щодо того, як здійснювати врахування фактора ризику реалізації інвестиційного проекту. При цьому більшість науковців, зокрема в [3, с. 416], вважають, що ризик здійснення інвестиційного проекту найкраще враховувати шляхом збільшення ставки дисконту для інвестиційного проекту на величину так званої премії за ризик.

Тим не менш встановлення величини премії за ризик для кожного окремого інвестиційного проекту є досить складним завданням, і на сьогодні не існує загальноприйнятої методики для визначення значення цього показника. Якщо розглядати більш загальне завдання - встановлення ставки дисконту для певного інвестиційного проекту, то найбільш відомими методами такого встановлення є метод сумування та метод ринкового аналізу [4, с. 172-174]. Згідно з першим із цих методів, ставка дисконту визначається як сума безризикової ставки та різноманітних надбавок (премій), зокрема за ризик та ліквідність. За другим методом, на ринку обирається майно з такими ж характеристиками ризику, ліквідності, інвестиційного менеджменту тощо, як і майно, придбання якого передбачається за проектом. Тоді, обрахувавши за аналогічним майном очікувані доходи та знаючи фактичну ціну його придбання, можна визначити його внутрішню норму прибутку, яку прийняти як базову ставку для певного інвестиційного проекту.

Слід відзначити, що в сучасній літературі, наприклад у [5, с. 159], наводяться також пропозиції здійснювати дисконтування всіх проектів за однаковою ставкою, як правило, за ставкою позикового відсотка, але при цьому поза увагою залишається те, що в цьому випадку розмір грошового потоку за проектом повинен відповідати обраній ставці дисконтування.

Таким чином, питання розробки науково обґрунтованого механізму оцінки економічної ефективності та доцільності реалізації інвестиційних проектів з урахуванням чинника ризикованості потребує подальшого дослідження.

Основною метою роботи є:

- дослідження впливу того чи іншого способу дисконтування фінансових результатів реалізації інвестиційного проекту на прийняття рішення про доцільність його здійснення;
- розробка методики оцінювання економічної ефективності та доцільності реалізації інвестиційних проектів із урахуванням фактора ризику;
- розробка методу прийняття оптимальних інвестиційних рішень в умовах невизначеності, який би базувався на встановленні ринкової вартості майна з урахуванням фактора ризику його придбання та експлуатації;
- побудова формалізованого вигляду критерію вибору найкращого інвестиційного проекту.

Виклад основного матеріалу. Якщо більш докладно досліджувати можливість обґрунтування доцільності реалізації інвестиційних проектів шляхом включення в ставку дисконту за ними премії за ризик, то потрібно зазначити, що інвестиційні проекти суттєво відрізняються один від одного за різними параметрами. Зокрема, інвестиційні проекти можуть як мати кінцевий термін експлуатації (наприклад, якщо купується виробниче обладнання), так і не мати його (наприклад, якщо інвестор купує акції підприємства). Якщо чистий грошовий потік (сума чистого прибутку та амортизаційних відрахувань) надходить рівномірно (тобто він є однаковим у рівні проміжки часу), то можна визначити його теперішню вартість за допомогою таких загальновідомих формул:

- за умови, що тривалість експлуатації проекту є необмеженою:

$$TB_1 = \frac{D}{E_d}; \quad (1)$$

- за умови, що тривалість експлуатації проекту є обмеженою:

$$TB_2 = \frac{D}{E_d} \times \left(1 - \frac{1}{(1 + E_d)^{T_e}} \right), \quad (2)$$

де TB_1, TB_2 - теперішня вартість чистого грошового потоку від експлуатації інвестиційного проекту відповідно у випадку, коли тривалість його експлуатації є обмеженою, та у випадку, коли тривалість його експлуатації є необмеженою; D - дохід інвестора (чистий грошовий потік) від експлуатації проекту за певний проміжок часу (наприклад, за рік); E_d - ставка дисконту за цим проектом (приймаємо, що вона складається з безризикової ставки та премії за ризик); T_e - термін експлуатації проекту.

Слід зауважити, що показник D у формулах (1) та (2) повинен бути математичним сподіванням чистого грошового потоку від експлуатації проекту та складатися з безризикової величини доходу та премії за ризик в абсолютному вираженні.

Тоді у випадку необмеженої тривалості експлуатації інвестиційного проекту величина теперішньої вартості чистого грошового потоку за ним не зміниться, якщо замість дисконтування його за ризиковою ставкою дисконту E_d провести приведення цього потоку за безризиковою ставкою дисконту, одночасно зменшивши очікуваний дохід за проектом на премію за ризик в абсолютному вираженні. Дійсно, премію за ризик за проектом в абсолютному вираженні можна обчислити за такою формулою:

$$D_p = D \times \left(1 - \frac{E}{E_d} \right), \quad (3)$$

де D_p - премія за ризик в абсолютному вираженні; E - безризикова ставка дисконту.

Ураховуючи твердження (3), формулу (1) можна подати таким чином:

$$\begin{aligned} TB_1 &= \frac{D}{E_d} = \frac{D_B + D_p}{E + \Delta E} = D_B \times \frac{(D_B + D_p) / D_B}{E + E_p} = \\ &= D_B \times \frac{(E + \Delta E) / E_B}{E + \Delta E} = \frac{D_B}{E}, \end{aligned} \quad (4)$$

де D_B - безризикова частина чистого грошового потоку від експлуатації інвестиційного проекту; ΔE - премія за ризик за проектом у відносному виразі, яка включається до складу ставки дисконту за ним.

Однак якщо розглядати випадок кінцевого терміну експлуатації інвестиційного проекту, то в цьому випадку перехід до дисконтування доходу за проектом за безризиковою ставкою дисконту з одночасним зменшенням математичного сподівання чистого грошового потоку за проектом на розмір премії за ризик в абсолютному вираженні дасть інше значення теперішньої вартості цього потоку, ніж у випадку дисконтування за ризиковою ставкою. Це зумовлено тим, що формула (2) містить коефіцієнт дисконтування $1 / (1 + E_d)^{T_e}$, який не дозволяє здійснити її перетворення, подібне до того, яке здійснено у вигляді тотожності (4).

Отже, якщо розглядати випадок реалізації певного інвестиційного проекту, то урахування фактора ризику при цьому повинно здійснюватися шляхом зниження сподіваних фінансових результатів його здійснення на величину премії за ризик. Урахування цього фактора слід здійснювати не шляхом включення премії за ризик у ставку дисконту за проектом (що характеризується високим ступенем суб'єктивності), а за допомогою віднімання абсолютної, тобто вираженої в грошових одиницях, величини цієї премії від розміру сподіваного доходу (математичного сподівання доходу) за всіма періодами (роками) реалізації цього інвестиційного проекту. При цьому доходом від реалізації проекту в загальному випадку повинна розглядатися сума прибутку та амортизаційних відрахувань за ним.

Очевидно, що різні інвестиційні проекти мають різний рівень ризику; перш за все це зумовлено різним рівнем ризикованості інвестування коштів у різні види економічної діяльності. Тому доцільним є поділ інвестиційних проектів на класи, що відповідають різним значенням факторів, які зумовлюють ризик інвестування.

При цьому поділ інвестиційних проектів на класи ризику їх реалізації базується передусім на припущенні, що рівень ризику здійснення інвестиційних проектів у межах кожного класу є приблизно однаковим. За таких умов, якщо інвестиційний ринок знаходиться в стані рівноваги, відношення математичного сподівання фінансових результатів від реалізації проектів до розміру вкладених інвестицій у ці проекти буде приблизно однаковим у межах кожного класу ризику. Фінансовими результатами від реалізації проектів може виступати теперішня вартість майбутнього доходу від здійснення проектів, яка обчислюється без урахування фактора ризику. Якщо вибірка інвестиційних про-

ектів, які вже були реалізовані й припинили свою експлуатацію, буде достатньо репрезентативною, то величина такого співвідношення дорівнюватиме відношенню суми фактичних величин теперішньої вартості за всіма раніше реалізованими проектами цього класу ризику (без урахування чинника ризику при їх обчисленні) до суми фактично вкладених інвестицій у реалізацію всіх інвестиційних проектів цього класу ризику.

Описані міркування слугуватимуть основою побудови алгоритму оцінювання ступеня ризику реалізації інвестиційного проекту залежно від класу ризику, до якого він належить. Для цього необхідним є збір достатньо широкого масиву інформації, що характеризує раніше реалізовані інвестиційні проекти, які належать до різних класів. Зокрема, необхідною є інформація про фактично вкладені інвестиції в реалізацію цих проектів та фактичну величину доходу, отриману за кожний рік їх реалізації. Далі для кожного інвестиційного проекту визначається фактична величина його теперішньої вартості на момент початку його реалізації, виходячи з того, що за ставку дисконту приймається безризикова її величина (тобто без урахування премії за ризик):

$$TB = \sum_{i=1}^T \frac{D_i}{(1 + E)^i}, \quad (5)$$

де TB - теперішня вартість доходу за інвестиційним проектом за умови, що ставка дисконту приймається на безризиковому рівні; T - кількість років експлуатації проекту; D_i - дохід за проектом у t -му році.

На наступному етапі процесу оцінювання ризику реалізації інвестиційного проекту обчислюється усереднена величина відносної премії за ризик за певним класом інвестиційних проектів. При цьому враховується той факт, що в умовах ринкової рівноваги чиста теперішня вартість за певним класом інвестиційних проектів із урахуванням фактора ризику повинна дорівнювати нулю. Інакше кажучи, добуток теперішньої вартості доходу за інвестиційним проектом за умови, що ставка дисконту приймається на безризиковому рівні, на величину відносної премії за ризик, збільшену на одиницю, має дорівнювати вкладеним інвестиціям у цей проект. Тоді, маючи достатньо великий обсяг інформації про фактичні показники реалізації інвестиційних проектів, що належать до різних класів за ступенем ризику, можна визначити усереднену величину відносної премії за ризик за такою формулою:

$$P_c = \frac{\sum_{j=1}^m TB_j}{\sum_{j=1}^m I_j} - 1, \quad (6)$$

де P_c - усереднена величина відносної премії за ризик за певним класом інвестиційних проектів, у частках одиниці; TB_j - теперішня вартість доходу за j -тим проектом цього класу, що обчислюється за формулою (5); I_j - обсяг вкладених інвестицій за j -тим проектом цього класу; m - загальна кількість інвестиційних проектів, що належать до цього класу ризику.

Показник, що обчислюється за формулою (6), може застосовуватись як показник рівня ризику інвестиційних проектів певного класу. При цьому зі збільшенням значення цього показника зростає рівень ризику інве-

ствування, тобто більше значення показника свідчить про більш високий рівень ризику інвестиційних проектів певного класу.

Використовуючи такий підхід до врахування фактора ризику інвестиційного проекту, можна провести обґрунтування доцільності його здійснення в такій послідовності: прогнозується математичне сподівання доходу за кожним роком експлуатації проекту; розраховується теперішня вартість доходу за певним інвестиційним проектом за умови, що ставка дисконту приймається на безризиковому рівні; проводиться ідентифікація цього інвестиційного проекту з точки зору відношення його до того чи іншого класу ризику та обирається відповідне значення відносного показника премії за ризик; обчислюється добуток теперішньої вартості доходу, розрахованої на другому етапі, на відносне значення показника премії за ризик, збільшене на одиницю; значення цього добутку порівнюється з потрібними інвестиціями в проект та обґрунтовується доцільність його реалізації.

Слід відзначити, що управління інвестиційним ризиком повинно зводитися в кінцевому рахунку до визначення найкращого з точки зору інвесторів співвідношення між рівнем прибутковості інвестування та ступенем ризику такого інвестування. При цьому інвестори, розглядаючи інвестиційні проекти, приймають рішення про доцільність реалізації цих проектів на підставі трьох основних показників, а саме: сподіваного прибутку (або чистого грошового потоку) від реалізації; вартості реалізації проекту, тобто суми потрібних інвестицій у його здійснення; рівня ризику реалізації проекту (цим показником може бути, зокрема, коефіцієнт варіації за середньолінійним відхиленням).

Між трьома переліченими показниками в умовах рівноваги на інвестиційному ринку повинен існувати певний взаємозв'язок, який задовольняє таким основним вимогам:

1) у випадку, якщо існує декілька прийнятних інвестиційних проектів, що характеризуються однаковою вартістю та тривалістю експлуатації, то зі збільшенням ризику реалізації проекту математичне сподівання прибутку (чистого грошового потоку) за ними повинно збільшуватися;

2) у випадку, якщо існує декілька прийнятних інвестиційних проектів, за якими математичне сподівання прибутку (чистого грошового потоку) та тривалість їх реалізації є однаковими, то зі збільшенням ризику реалізації проекту його вартість повинна зменшуватися;

3) у випадку наближення рівня ризику реалізації проекту до максимально можливого його значення вартість проекту за фіксованого сподіваного прибутку (чистого грошового потоку) та тривалості його здійснення наближається до нуля;

4) вартість інвестиційного проекту за фіксованого сподіваного прибутку (чистого грошового потоку) та тривалості його здійснення зменшується пропорційно до зростання ризику реалізації проекту.

Ураховуючи вищеперелічені залежності між показниками інвестиційного проекту, пропонуємо формалізувати взаємозв'язок між ними у вигляді таких формул:

- у випадку, якщо термін експлуатації проекту є необмежений (наприклад, інвестиційний проект передбачає купівлю акцій підприємства):

$$B = \frac{M}{E} \cdot \left(1 - \frac{R_{\phi}}{R_{max}}\right); \quad (7)$$

- у випадку, якщо термін експлуатації проекту є обмеженим:

$$B_p = \frac{M}{E_k} \cdot \left(1 - \frac{R_{\phi}}{R_{max}}\right), \quad (8)$$

де B , B_p - вартість інвестиційного проекту, відповідно, у випадку, коли тривалість його експлуатації є необмеженою та коли ця тривалість є обмеженою; M - математичне сподівання річного доходу за проектом (у випадку, коли тривалість експлуатації проекту є обмеженою, дохід за ним, окрім прибутку, повинен включати також й амортизаційні відрахування); E - річна безризикова ставка дисконту в частках одиниці; R_{ϕ} - фактичне значення показника ризику реалізації проекту; R_{max} - максимально можливе значення показника ризику реалізації проекту; E_k - ставка капіталізації доходів за проектом.

З вищевикладеного витікає, що реалізація певного інвестиційного проекту є доцільною, якщо виконується така нерівність:

$$B_{p\phi} \leq \frac{M}{E_k} \cdot \left(1 - \frac{R_{\phi}}{R_{max}}\right), \quad (9)$$

де $B_{p\phi}$ - фактична вартість реалізації інвестиційного проекту.

Відповідно, якщо існує декілька альтернативних інвестиційних проектів, найкращий проект слід обирати за таким критерієм:

$$Z_i = B_{pi} - B_{\phi i} \rightarrow \max, \quad (10)$$

де Z_i - формалізоване вираження критерію вибору найкращого інвестиційного проекту з урахуванням ризику його реалізації; B_{pi} - розрахункова вартість i -го проекту, отримана за формулою (8), ($i = \overline{1, n}$); $B_{\phi i}$ - фактична вартість i -го проекту.

Висновки

1. Урахування фактора ризику реалізації інвестиційного проекту доцільно здійснювати шляхом віднімання абсолютної, тобто вираженої в грошових одиницях, величини премії за ризик від розміру очікуваного доходу (математичного сподівання доходу) за всіма періодами (роками) реалізації цього інвестиційного проекту з одночасним застосуванням безризикової ставки дисконту.

2. Основне завдання щодо оцінювання ризику реалізації інвестиційних проектів полягає в тому, щоб побудувати матрицю класів ризику реалізації цих проектів таким чином, щоб кожен її елемент характеризував рівень ризику відповідного класу і щоб володіння інформацією про значення цих елементів дозволило вирішувати питання про доцільність реалізації того чи іншого інвестиційного проекту.

3. Запропонований підхід до врахування фактора ризику при оцінці доцільності реалізації інвестиційних проектів дозволить підвищити ступінь обґрунтованості прийняття інвестиційних рішень на підприємстві, зменшити ймовірність настання фінансової кризи та покращити співвідношення між рівнем ризику та сподіваною дохідністю реалізації інвестиційних проектів, які планують здійснити підприємство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві: [монографія] / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. - К.: КНЕУ, 2004. - 480 с.
2. Сергатюк А. А. Урахування ризику при виборі варіантів оновлення парку устаткування / А. А. Сергатюк // Вісник НУ "Львівська політехніка". - 2002. - № 448. - С. 100-105.

3. Бланк И. А. Финансовый менеджмент / И. А. Бланк. - К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. - 656 с.
4. Оценка рыночной стоимости недвижимости: [монография] / В. М. Рутгайзер, А. М. Белокрыс, В. С. Болдырев и др. - М.: Дело, 1998. - 384 с.
5. Машина Н. І. Економічний ризик і методи його вимірювання: [монографія] / Н. І. Машина. - К.: ЦНЛ, 2003. - 188 с.
6. Ван Хорн Д. Основы финансового менеджмента / Д. Ван Хорн, Д. М. Вахович. - М.: Изд. дом "Вильямс", 2005. - 992 с.

I. Dashko

REPORTING RISK FACTOR AT THE INVESTMENT DECISIONS TO MECHANICAL ENGINEERING ENTERPRISES KNOW THAT

In the article the methodical going is offered near the evaluation of economic efficiency and expedience of realization of investment projects taking into account the factor of risk. Description of classes of investment projects is resulted after the level of risk of their realization. The method of the use of such classification is described at establishment of size of bonus for a risk for a certain project. Submitted formalized face criteria to choose optimal investment draft.

Key words: risk, investments, project, classes of risk, pond of discount, investment solution, mechanical engineering.

© I. Дашко

Надійшла до редакції 22.10.2010

УДК 65.004:658

СПОЖИВЧИЙ ВПЛИВ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

ОЛЕКСАНДР ЖИГУЛІН,

кандидат економічних наук, доцент

Донецької філії Європейського університету

У статті показано дисипативний характер споживчого впливу на систему управління підприємством. Доведено, що споживчий вплив є основним чинником, який визначає формування цієї системи. Простежені національні особливості прагнення до самореалізації людини на прикладі туристичної сфери США, України, Голландії та Індії.

Ключові слова: споживчий вплив, інформатизація, дисипативна система.

Постановка проблеми. Перехідний процес ринкових перетворень в Україні за часом збігся з переходом світової економіки до інформатизації, а в останні роки - зі світовою економічною кризою. Це призвело до численних банкрутств, скорочень і ліквідації підприємств. Розробка раціональної системи управління підприємством, адекватної наявним викликам, є актуальною.

Огляд наукової літератури й публікацій. Рішенням проблеми ефективного функціонування складних систем в умовах перехідних процесів займається порівняно нова наука синергетика. Її засновники Г. Хакен [1] та І. Пригожин [2] увели в науковий обіг поняття дисипативної системи. Дисипація (розсіювання) енергії в такій системі компенсується зворотним процесом

самоорганізації. У галузі антикризового управління підприємством як дисипативної системи працюють А. В. Раєвнева [3], В. М. Тарасевич [4], В. П. Решетило [5], Є. М. Борщук [6], А. В. Хитра [7] та ін. Разом із тим, невирішеною частиною проблеми залишається встановлення природи, сутності й характеру впливу, який призводить до підвищення стабільності, життєстійкості, здатності до розвитку й самоорганізації підприємства в умовах перехідних дестабілізуючих економічних процесів.

Метою дослідження є виявлення й обґрунтування сутності, напрямку й характеристик впливу на систему управління підприємством, що підвищує його впорядкованість і здатність до розвитку.

№ 7 (107) листопад-грудень 2010 р.